

**TÜRKİYE DİYANET VAKFI
KADIN FAALİYETLERİ
MERKEZİ**

**KUR'ÂN VE KADIN
SEMPOZYUMU**

**4 – 5 Haziran 2010
ANKARA**

HIRİSTİYANLIK'TA KADIN ALGISI

Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN

“Hıristiyanlık'ta Kadın Algısı” konusunu ele alırken öncelikle Hz. İsa'nın, İncillerde yer alan konu ile ilgili sözlerini ve kadınlara yönelik davranışlarını, daha sonra Hıristiyanlığın mimarı kabul edilen Pavlus'un, Yeni Ahit külliyatında yer alan mektuplarındaki fikir ve yorumlarını, kilise babalarının konu ile ilgili görüşlerini ve kilisenin açıklama ve kararlarını gözden geçirmek gerekmektedir.

Hıristiyanlık, bir yönüyle Yahudiliğin devamı ve onun mirasçısı olduğu için Yeni Ahit, çeşitli konularda olduğu gibi kadın algısında da klâsik Yahudiliğin ve Filistin coğrafyasındaki âdet ve geleneklerin izlerini ve etkisini bünyesinde barındırmaktadır¹.

Kitâb-ı Mukaddes'e göre kadın, hem tabiatlarının birbiriyle uyumlu olması (Tekvin, 2/23-24) hem de kadının erkeğe bağlı olması (Efesoslulara Mektup, 5/22-24) için erkekten (Tekvin, 2/21-22) yaratılmıştır ve kadının statü ve fonksiyonu, patriyarkal aile yapısından kuvvetli bir şekilde etkilenmiştir. Dolayısıyla kadının başlıca fonksiyonu, kadın ve anne olarak rolünü yapmaktan ibarettir. Bunun yanında o, cemaatin ekonomik ve sosyal hayatına, siyasi ve hatta askerî işlerine de katılmaktadır.

¹ O. J. Baab, “Woman”, The Interpreter's Dictionary of the Bible, Nashville 1962, IV, 867.

a. İncillerde Kadın:

İnciller, Hz. İsa'nın hayatının anlatıldığı biyografi eserleridir ve Hz. İsa'nın hayatı ve görevi ile ilgili olarak İncillerde anlatılan olaylarda adı verilmeden birçok kadından bahsedilmektedir (Matta, 9/20-22; 14/21; 15/22; 26/7-13; Markos, 1/31; Luka, 13/11-13; Yuhanna, 4/7-26). İncillerde ismi zikredilen kadınlar arasında ise başta Hz. İsa'nın annesi Meryem olmak üzere Mecdelli Meryem, Yusuf ve Ya'kub'un annesi Meryem ve Zebede'nin oğullarının annesi Meryem bulunmaktadır.

Hz. İsa ve on iki havâriden hiçbiri evli olmadığı hâlde kadınlar Hz. İsa'nın görevi esnasında önemli rol oynamışlardır.

İsa'ya inananlar arasında kadınlar da vardır ve onlar, hem daha cesur hem de İsa'ya daha bağlıdır. İsa, İncil'i yayma işinde kadınları da görevlendirmiştir. Onlar takvâları, dindarlıkları ve şefkatleriyle kendilerini göstermektedirler. Onlar, Galile'den Calvaire'e kadar havâriyle birlikte İsa'ya refakat ve hizmet etmişlerdir (Matta, 27/55; Luka, 23/49, 55-56; Markos, 15/40-41). Onlar, İsa'nın dirilişinin ilk tanıklarındır (Luka, 24/1-10; Markos, 16/1-10). İncillere göre Hz. İsa, cuma günü çarmıha gerilmiş, ölmüş ve gömülmüş, pazar günü erken vakitte ise Mecdelli Meryem ve diğer iki kadın onun kabrini ziyaret etmiş, İsa'nın dirilişine tanıklık edip durumu havâriyle haber vermişlerdir.

Hz. İsa sadece sözleriyle değil, davranışlarıyla da kadınları yüceltmiş, İncil'i yayma işine seçtiği kadınları da katmıştır. Yeni Ahit'te erkekler gibi kadınlar da Mesih'in doktrinine muhataptır ve onu dinleyip peşinden gitmiş (Matta, 14/21, 15/28, Yuhanna, 4/7-42), İsa Mesih vasıtasıyla şifa bulmuş ve günâhları bağışlanmıştır (Matta, 8/14-15; Luka, 7/48-50; 13/13).

Yeni Ahit şeriatının en temel özelliklerinden birisi bir taraftan boşanmanın yasaklanması sebebiyle evlilik birliğinin ve evliliğin bozulmazlığının kutsanmış olması, diğer taraftan da bekâretin iyi olduğunun ilânıdır.

Hem Hz. İsa'nın mesajında hem de Pavlus'un öğretilerinde hiç evlenmemenin ve kendini tamamen Tanrı'ya adanmanın önemi ve zorluğu vurgulanmaktadır. Meryem bâkire iken İsa'ya hamile kalmıştır

(Matta, 1/23). Havârilere, hiç evlenmemenin daha iyi olduğunu söylemeleri üzerine Hz. İsa şöyle demektedir: “Herkes bu sözü kabul edemez. Sadece kendilerine bu yetki Tanrı tarafından verilenler edebilir. Çünkü kimi daha doğuştan hadımdır. Kimisi insanlar tarafından hadım edilir. Kimisi de Göklerin Hükümleri için kendisini evlenmekten uzak tutar. Bunu kabul edebilen etsin” (Matta, 19/10-12). Hz. İsa burada üç kuraldan bahsetmektedir:

- a) Tabiat kuralı bazılarında, istemelerine rağmen evliliği yasaklamaktadır. (Doğuştan hadım olanlar.)
- b) Zor kuralı. Bazıları da insanlar tarafından evlenmekten men edilir. (İnsanlar tarafından hadım edilenler.)
- c) İnâyet kuralı. (Göklerin krallığı için kendilerini evlenmekten uzak tutanlar.)

Öte yandan Hz. İsa boşanmaya karşıdır. O şöyle demektedir: “Denmiştir ki, kim karısını boşarsa ona boşanma belgesi versin. Ama ben size derim ki her kim karısını zina dışında bir nedenle boşarsa onu zinaya itmiş olur. Her kim boşanmış bir kadınla evlenirse zina etmiş olur” (Tesniye, 24/ 1; Matta, 5/31-32). Yine İsa : “Tanrı’nın birleştirdiğini insan ayırmasın” (Matta, 19/6) diyerek boşanmayı yasaklamaktadır.

İsa kadınlarla konuşmakta, onları dinlemekte (Matta, 15/28), onlara yardımcı olmaktadır. İsa’nın kadın şâkirdleri de vardır, onlardan beşinin adı bilinmektedir ve bu grubun lideri Mecdelli Meryem’dir. Hz. İsa hasta kadın ve kızlara gösterdiği ilgiyi kötü yola düşmüş kadınlardan esirgemez. Günahkâr bir kadının İsa’ya gelerek güzel kokulu yağ sürmesi ve göz yaşı dökmesi üzerine İsa, bağışlandığını söyler (Luka, 7/48-50). Zina ile itham edilen bir kadının recmedilmesi esnasında “Aranızda kim günahsızsa ilk taşı o atsın” der ve daha sonra kadını affeder (Yuhanna, 8/6-12).

b. Pavlus’un Mektuplarında Kadın:

Pavlus’un mektuplarında kadının erkeğe göre ikincil bir konumda olduğu görülmektedir. Feminist bakış açısından Pavlus, erkeğe

karşı kadını ikincil bir konumda tutmayı arzulayan Hıristiyan muhafazakarlar için bir mütteftir. ²

St. Paul, çözülmez bir bağla bağlanmış bulunan eşe (I. Korintoslular, 7/10-11), kocasına itaati tavsiye eder (Efesoslulara, 5/22; Koloselilere, 3/18; I. Korintoslular, 7/2-4; I. Petrus, 3/1, 5-6). O, annelik görevlerini yapmak sûretiyle (I. Timeteos, 2/15; 5/14), çocuklarını iman üzere yetiştirmekle (Titus, 2/4-5), kendini iyi işlere vererek (I. Timeteos, 2/10) kurtuluşa erebilir. Mütevazı olmak, aşırı süs ve lüksten kaçınmak her kadının temel görevidir: "Kadınlara gelince saygın, gösterişsiz giyinsinler. Utanılmayacak biçimde, akılcıca süslensinler. Saç örgüleriyle, altınla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, takvâyı esas alan kadınlara yaraşır iyi işlerle donansınlar" (I. Timeteos, 2/9).

"Kadın tam bir bağıllıkla, sessizce öğrensin. Kadının öğretmesine ya da erkeğe egemen kesilmesine izin vermem. Kadın sessiz kalmalı. Çünkü önce Âdem, sonra Havvâ yaratıldı. Üstelik Âdem kandırılmadı, ama kadın kandırılarak suç işledi. Ne var ki dünyaya çocuk getirmekle kurtulacaktır; ağırbaşlılıkla imanı, sevgiyi ve kutsallığı sürdürürse" (I. Timeteos 2/9-15).

"Kadının başı erkektir. Erkeğin başı Mesih'tir. Mesih'in başı Tanrı'dır... Baş örtülmemiş olarak dua ya da peygamberlik eden her kadın başının saygınlığını hiçe indirir. Erkek, Tanrı'nın yüceliğidir. Oysa kadın, erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Üstelik erkek kadın için değil, ama kadın erkek için yaratıldı" (I. Korintoslular, 11/3-9; 14/34-35; I. Timeteos, 2/11-12).

Pavlus, evlilik müessesesine önem vermekle birlikte evliliğin, mükemmel hayat için bir engel olduğunu da söylemektedir: "Sizin kaygıdan uzak olmanızı istiyorum. Evli olmayan kişi Rabbin işleriyle kaygılanır, Rabbi nasıl hoşnut edeceğini düşünür. Evli kişiye dünya işleriyle kaygılanır, karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünür. İlgisi ikiye bölünür. Evli olmayan kadın ya da genç kız gerek bedence gerek ruhça kutsal olmak amacıyla Rabbin işleri için kaygılanır. Oysa evli kadın dünya işleri için kaygılanır, kocasını nasıl hoşnut edeceğini düşünür" (I. Korintoslular, 7/32-35).

2 P. Eisenbaum, "Kadın Düşmanlığının ve Yahudi Aleyhdarlığının Babası Pavlus mudur", *Pavlus'u Düşünmek*, Ankara 2006, s. 379.

“Kadınlar, Rabbe bağımlı olur gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih'e bağımlı olduğu gibi kadınlar da kocalarına her konuda bağımlı olsunlar” (Efesoslulara, 5/22-24).

Pavlus, evliliği yasaklayanları kınamaktadır (I. Timeteos, 4/3). Esseniler evlilikten tiksiniyorlardı. Evlilik konusunda herkesi serbest bırakmaktadır. O, evlenmemiş ve dul olanlara, oldukları gibi kalmalarını öğütlemektedir (I. Korintoslular, 7/26-28). Evlilik dışında kendilerini koruyamayanlara ise evliliği tavsiye etmektedir (I. Korintoslular, 7/2, 8, 9; I. Timeteos, 5/14).

Diğer taraftan Pavlus, “Artık Yahudi ile Yunanlı, köle ile özgür, erkek ile kadın arasında hiçbir ayırım yoktur. Çünkü hepiniz de Mesih İsa'da birsiniz” (Galatyalılara Mektup, 3/28) demektedir.

c. Erken Dönem Hıristiyanlığında Kadın

Hz. İsa'nın semaya urucundan sonra Kudüs'teki evde kadınlar ve Hz. Meryem, havâriilerle birlikte dua etmişlerdir (Resullerin İşleri, 1/14). Hz. İsa'ya inanan kadınlara havâriiler döneminde başka kadınlar da katılmıştır (Resullerin İşleri, 9/36; 16/14; 17/34; 18/2). Yeni Ahit'te, Havâriiler döneminde Hıristiyan cemaate yardım ve hizmet eden birçok kadından bahsedilmektedir. Hz. İsa sonrası ilk Hıristiyan topluluğunda erkekler ve kadınlar vaftiz edilmişlerdir (Resullerin İşleri, 8/12). Bu dönemde Yahudilerin kışkırtmaları üzerine, dinî gayretleri sebebiyle Pavlus ve Barnabas'ı kovan kadınlar olduğu gibi (Resullerin İşleri, 13/50), Selânik kentinin ileri gelen bazı kadınları iman ederek Pavlus ve Silas'ın yanında yer almışlardır (Resullerin İşleri, 17/4, 12). Bu dönemde cemaat içinde görev alan Priskila adlı kadını zikretmek gerekir (Resullerin İşleri, 18/2, 18, 26). Roma'da bu yeni dine inananların çoğu kadındır (Romalıları, 16/1-16). Fibi, Kenhrea kilisesinin hizmet eden bir üyesi, diyakonesidir (Romalıları, 16/1). Bu demektir ki kilisenin lider olmasa da görevlisidir.

Hz. İsa'ya inanan bu kadınlar, evlerini havâriilerin çalışmalarına da açmışlardı. Bu ilk dönemde bazı kadınlar, özel yeteneklerinden dolayı bazı görevlere seçilmişlerdi. Onlar, çeşitli dini toplantılarda konuşmalar yapmakta, topluluğa hizmet etmektedirler. İlk zamanlarda

diyakones olarak atanmakta, vaftiz esnasında papaza yardımcı olurken daha sonra bu işler, erkeklere has denilerek kadınlara yasaklanmıştır.

d. Havâriiler Sonrası Dönem

Bu dönemde kadınlar, Hıristiyanlığın yayılmasına hizmet etmişlerdir. Bu dönemde kadınların kilise ile ilişkileri iki şekilde temayüz etmiştir ki bunlar da rahibelik ve manastır hayatıdır. İncil'den ve Pavlus'un mektuplarından (I. Korintoslular, 7/36-38) hareketle bazı kadınlar ruhsal evliliği seçmiş ve manastır hayatına katılmışlardır. II. yüzyılla birlikte kutsal bâkirelik kurumu ortaya çıkmıştır ki bu kadınlar kendilerini bâkire olarak yaşamak, İsa'nın gelini olarak şerefli, itibarlı bir yere sahip olmak için vakfetmişlerdir. Kutsal bâkireleri kadın münzeviler izlemiş, böylece kadın manastırları oluşmuştur. Diğer taraftan hastahaneler ve imarathânelerdeki faaliyetler de başlamıştır.

Dinî inançlarından dolayı kocalarından ayrılan ve bakımı Hıristiyan toplumun üzerine kalmış olan dullar, kadınlara ait hizmet ve ibadetlerle meşgul olmuşlardır. II. yüzyılda dullar, papazlar, rahipler, diyakonlar gibi kilisenin ayrılmaz bir parçası iken, III. yüzyılda dulların oruç tutmak ve ibadet etmek gibi aslı vazifelerine dönmeleri sağlanarak, âyinlerdeki görevlerinden uzaklaştırılmışlar, IV. yüzyılın sonunda ise kilise yetkilisi olarak müktesep öğretme hakkı ellerinden alınmıştır.

e. Kilise Babalarına Göre Kadın:

Kilisenin ilk dönemlerinde Pavlus'un düşünceleri üzerinde durularak sorun abartılmış, bâkirelik kutsal kabul edilmiş ve insanlar, düşüncelerini şehvetli görüntülerle dolduran şeytanla boğuşmak için çöllere çekilmişlerdi. Kilise bedeni çekici kılan her şeyin günaha yol açtığı noktasından hareketle banyo yapma alışkanlığına da hücum ediyordu³.

Hıristiyanlığa göre kadın, yeryüzüne günahı getiren ve erkeği mahveden pis ve baştan çıkarıcı bir varlıktır. Bu sebeptendir ki evlilik, zorunlu bir kötülük olarak görülmüştür. İlk Hıristiyan kadınları ses-

3 B. Russell, *Evlilik ve Ahlak*, İstanbul 1993, s. 35-36.

sizlik, iffetlilik, yardımseverlik ve sadece dua edicilik yönleriyle tanımlanıyordu. Ancak daha sonraları kadınların cemaate katılmaları din adamlarında kaygıya sebep oldu ve kadınlarla ilgili olumsuzlamalar gündeme geldi. Justin Martyr, İrenaeus, İskenderiyeli Clement, Origene ve Tertullian gibi ilk kilise babaları kadını, melekleri baştan çıkarma ve insan soyunun kötülüğü ile özdeşleştirmişlerdir. Havvâ'yı sadece ölümün değil, şehvetin de, ilk işlenen günahın sonucu olarak dünyaya girişinden dolayı ayıplarlar. Ancak bir diğer dengeyi de gözetirler: Meselâ Justin ve Irenaeus, Meryem'in, İsa'yı dünyaya getirmekle Havvâ'nın sebep olduğu yıkımı tamir ettiğini söylemekte; Clement de evlilik sözleşmesinin ve neslin, Tanrı tarafından yaratıldığını söyler.

Kilise babalarının yazıları kadınlara ilişkin ağır hakaretlerle doludur. Onların yazılarında kadın, tüm kötülüklerin anası, cehennem kapısı olarak tasvir ediliyordu. Onlara göre kadınlar, kadın olduklarını düşünerek utanmalıydılar. Dünyaya getirdikleri belâlardan ötürü sürekli bir ceza altında yaşamalıydılar. Düşüklüklerini anımsatan elbiselerinden utanç duymalıydılar, özellikle şeytanın en güçlü aracı olduğu için güzelliklerinden utanmalıydılar.

Hıristiyanlık'ta Havvâ ayartıcı ve baştan çıkarıcı olarak takdim edilmektedir. Hıristiyanlık, Havvâ'nın yaratılışı ve hayatı ile ilgili olarak Tevrat'ta yer alan bilgileri kabul etmekte ve onu Meryem ile karşılaştırmaktadır. Kilise babaları arasında Meryem ile Havvâ'yı karşılaştıran ilk kişi olan Justin'e göre Meryem hayat ve sadâkatin, Havvâ ise sadâkatsizlik ve ölümün sembolüdür.

VI. yüzyılda kadınlar murdar kabul edildikleri için bir taşra konsili kadınların ökaristiye çıplak elle katılmalarını yasaklamıştır. Aynı şekilde mülkiyet ve miras yasaları da kadınların aleyhine değiştirilmişti ve ancak Fransız devriminin özgür düşünürleri tarafından kız çocukları yeniden miras haklarına kavuştular⁴.

Hıristiyanlık'ta kadın pistir ve ayartıcıdır, yeryüzüne günahı getiren ve insanın kaybetmesine sebep olandır. Havârilere ve kilise babaları evliliği zorunlu bir kötülük olarak kabul etmektedirler.

4 B. Russell, *Evlilik ve Ahlak*, İstanbul 1993, s. 43-44.

Tertullien şöyle demektedir: “Kadın! Sen sürekli paçavralar ve yas içinde dolaşmalısın; insan soyunu mahvettiğini unutturmak için gözlerin yaşla dolu olmalı, bakışların pişmanlığı göstermelidir. Kadın! Sen cehennem kapısıdır. İnsan soyu yok olsa da evlenmeme yolu seçilmelidir.”⁵ Tertullian kadınlara şöyle hitap eder: “Siz her birinizin birer Havvâ olduğunu bilmiyor musunuz? Siz şeytanın çıkış kapısıdır; siz o yasak meyveden yiyersiniz; siz ilâhî kanunu ilk terk edersiniz; siz şeytanın musallat olmaya cesaret edemediğini yoldan çıkarırsınız. Siz, Tanrı'nın gölgesi olan insanı kolayca mahvettiniz, ilâhî emri terk etmenize gelince bu, ölümdür. Tanrı'nın oğlu bile ölmek zorunda kaldı. Ve hâlâ kendinizi ve üzerinizdeki elbiseyi süslemeyi mi düşünüyorsunuz?”

Aziz Augustin de kadının kötülüğünü dile getiren ve bu konuda sonrakilere de etki etmek sûretiyle büyük sorumluluk taşıyanlardan biridir. O, şöyle demektedir: “Kötülük dolu, kıskanç ve ne kararlı ne tutarlı bir yaratık olan kadın bütün tartışmaların, kavgaların ve haksızlıkların kaynağıdır.” Augustin'in bu tavrı bütün Ortaçağ boyunca tekrarlanmaktadır. Augustin, “İşte biz dışkı ile idrar gibi pisliklerin arasında doğduk ve annem bana günah işleyerek gebe kaldı.” derken Saint Jerome, “Kanunî bile olsa cinsi münasebetten fazla zevk almanın pek iyi bir şey olmadığını” belirtmektedir.

Chrysostome da kadınla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Kadın, gerekli olan bir kötülüktür, istenen bir belâdır. Evin ve ailenin en büyük tehlikesidir. Ahlâksız ve edepsiz bir sevgilidir. Yaldızlı, aldatıcı bir musibettir.”

Saint Jerome şöyle demektedir : “Evlilik her zaman hatadır. Onu yapmak durumunda olanlar, kutsanmasını yaptırarak kendilerini affettirmelidirler”. O, kızı rahibe olan bir kadına : “Kızınız bir asker değil İsa'nın karısı olduğu için kızıyor musunuz? O, size yüksek bir onur bağışladı; siz şimdi Tanrı'nın kaynanası oluyorsunuz” diye yazmaktadır⁶.

5 A. Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, İstanbul 1991, s. 90.

6 M. B. Stock, *Histoire des femmes*, Paris 1968, s. 223.

Augustin : “Evlennemeyenler, parlak yıldızlar gibi gökyüzünde parlayacaklar, onları dünyaya getiren anne-babaları ise sönmüş yıldızlara benzeyecekler.”

Kilise babaları ve azizlerin hepsi kadın karşıtı söylem sahibidirler.

Papa Gregoire VII'nin rahiplerin evliliği tálimatı, reformcuların, özellikle de Calvin'in beden zevklerine karşı öfkesi ve her şeyden önce bizzat kutsal kitabın kadın karşıtı söylemi, Hıristiyanlığın kadın algısını göstermektedir.

Mâcon Konsili'nin (585), kadının ruhunun olup olmadığını tartışması meselesine gelince, konunun yanlış anlaşıldığı belirtilmektedir. Buna göre konsilde bir piskopos, kadının homo (homme) diye adlandırılmayacağını belirterek itiraz edince, konsile katılan piskoposlar, Tekvin'deki şu ifadeyi gündeme getirerek bu iddiaya cevap verdiler: “Tanrı insanı yarattığında, onu kendine benzer kıldı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı ve kutsadı. Yaratıldıkları gün onlara insan (homme) adını verdi” (Tekvin, 5/1-2). Burada hem kadın hem de erkek için homo kelimesi kullanılmaktadır⁷.

Hıristiyan cemaat, pagan kült ve âdetlere karşı kadınları korumak için, kadınların davranışlarını düzenleyen kurallar koymuştur⁸.

St. Ambroise şöyle demektedir: “Âdem, Havvâ tarafından günaha sürüklenmiştir yoksa Havvâ, Âdem tarafından değil. Kadının, günaha sürüklediği erkeği hükümran olarak kabul etmesi haklı olacaktır”.

f. Ortaçağ Hıristiyanlığında Kadın:

Ortaçağ Batı toplumlarında kadınlar, haklardan mahrum bir durumdaydı. Hiçbir zaman erkeklerle aynı hukukî, dinî, siyasi, eğitim ve mülkiyete ait haklara sahip değildi. Ortaçağ'da kadınların, kilisedeki görevlerinden uzaklaştırılmaları neticesinde manastır hayatı gelişmiş, Hıristiyan kadınlar manastırlara yönelmişti. Daha sonraları manastırların yozlaşması ve işlevini yitirmesi sonucu kilise, adanmış dulluk ve diyakoneslik müessesesini yeniden canlandırmıştır.

⁷ G. Marsot, “Femme (Ame de la)”; *Catholicisme*, Paris 1956, IV, 1175.

⁸ O. J. Baab, “Woman”, *The Interpreter's dictionary of the Bible*, Nashville 1962, IV, 867.

Ortaçağda manastırların çoğalması sonucunda kadınların manastırlardaki faaliyetleri daha da artmış, kilise içindeki aktiviteleri büyük ölçüde değişmiştir. Hastaların bakımı, fakirlere yardımcı olmak ve eğitmenlik onların özel görevleri haline geldi. Manastır kadınlara, verimli çalışabilecekleri ve kendilerini geliştirebilecekleri yegâne mekân olarak takdim edilmiştir. VI. ve VII. yüzyıllarda kilise ileri gelenleri kadınları, her ne kadar kilise hiyerarşisine girme hakkından yoksun bırakmış olsalar da onların, tarıma açılmamış bölgelerde manastır kurmalarına engel olmadılar ve bu manastırların kurulmasına erkekler kadar kadınlar da katkıda bulundular. Manastırlar, barbarları Hıristiyanlaştırma ve yeni toprakları tarıma açma gibi işlerin yanı sıra dini eğitim ve öğretim merkeziydi.

Manastırlarda kadınlar idareci olarak görev üstlenmişlerdir. Baş rahibeler, manastırlardaki toplulukları IX. yüzyıla kadar yönetmişlerdir. X. yüzyılda İngiltere'de dört baş rahibe, parlamentoda lord olarak yer almışlardır. Alman baş rahibeler kendileri için para bile bastırmışlardır. XI. yüzyıl sonunda gündeme gelen Gregoryen inkılâp ile kilise bünyesinde bir dizi reform yapılmış, rahiplere bekârlığın şart koşulması ve laiklerin dinî görevlerden ayıklanmaları yanında kadınlar, daha önce kilise bünyesinde yerine getirdikleri yüksek görevlerden uzaklaştırılmışlardır.

Kilisenin ve din adamlarının sert ve tavizsiz tutumu sonucu birçok seçkin kadın gönüllü yardım ve hayırseverlik kuruluşları oluşturmak için manastırlardan ayrılmış ve çeşitli hayırseverlik kuruluşları oluşturmuşlardır.

Batı'da üniversitelerin gelişmesi, manastırlardaki eğitim kalitesinin ciddi bir şekilde gerilemesi ile sonuçlanmış, ahlâkî sebeplerle yapılan cinsiyet ayırımı ve kadınların dışlanması, rahibelerin seküler eğitimden ve daha önce aktif oldukları sosyal hayattan el-ayak çekmelerine neden olmuştur.

Kilise babaları ve ileri gelenlerinin kadınlara karşı işledikleri zulümlerin başında cadılık yaptıkları gerekçesiyle birçok kadının yakılması gelmektedir. XIII. yüzyıldan itibaren şeytanla ilişkiye girdikleri, böylece insanları fuhşa ve kötülüğe sürükledikleri ileri sürülen birçok kadının varlığı söz konusuydu. Potansiyel tehlike olarak görülen bu

kadınlara karşı büyücü ve cadı avı başlatan kilise, onları çok ağır biçimde cezalandırmıştır.

Reformla birlikte Hıristiyanlığın kadınlara ilgili bazı telakkileri değişmekle birlikte yine de genel kanaatler varlıklarını sürdürmüştür. Manastırlardaki rahip ve rahibelerin hayatlarının tabiat kanununa aykırı olduğunu ilk kez açık bir şekilde söyleyen Luther olmuştur. Protestanlık, Katolik kilisesinin özelliği olan bákireliği övmeyi bırakmıştır. Protestan reformuyla beraber manastır hayatında genel bir düşüş görüldü ve evlilikler yaygınlaştı. Protestan kilisesinde de kadınların kilisede görev yapmalarıyla ilgili kesin bir hüküm yoktur. Protestanlıkta bireyciliğin gelişimi kadının, ilk kilisedeki yararlı konumuna geri dönüşü sağlayamamıştır. Reformcu kilise, kadına aktiviteleri için yer vermemiş, eğitim standartlarını ve fırsatlarını düşürerek kadının iki yüz yıldır ev dışı aktivitelerini, onu evine kapatarak mahkum etme eylemine girmiştir.

Bu asırda congregationalistler ve özellikle İngiltere'deki Baptistler kadınları kilise görevlerine kabul eden ilk kişiler olmuştur.

1950'den itibaren Roma Katolikleri ve Ortodokslar dışındaki dinî hareketler kadınların papazlık mevkiine yükseltilmesine izin vermiştir.⁹

g. Modern Çağlarda Kadın:

XIX. yüzyıla beraber, yüz yıldır kilise dışında kalan Protestan kadınlar kendilerine kilisede yer buldular. Genç Hıristiyan Kadınlar Birliği, Kadınların Hıristiyan Hoşgörü Birliği, Ulusal Anneler Birliği, Çalışan Kızlar Kulübü gibi kuruluşların hepsi dinî kuruluşlar olup kadınların şahsî teşebbüslerinin eseridir. XIX. yüzyılda kadın cemaatleri erkek cemaatlerinden çok fazlaydı. Diğer taraftan Pazar Okulları da kadınlar için kilise hizmetlerinde geniş bir saha açtı ve bunun için eğitimin gerekliliği kabul edildi. Bir yüzyıl sonra kadınlar için yüksek öğretimin gerekliliği sorgulandı ve gerekli görüldü. Bu yüksek okullardan mezun olan kadınlar misyonerlik sahalarında çalışmışlar ve mo-

9. D. M. Lake, "Women in the church"; *The New International Dictionary of the Christian Church*, Exeter 1974, s. 1057-1058.

dern misyonerlik anlayışının gelişmesiyle kadına verilen önem de artmıştır.

Kimi Protestan kiliselerinde erkeklerin, kiliseleri kadınlara bırakmalarına karşılık Katolik kilisesi bu konuda hiç taviz vermedi. Giderek erkeklerin terk ettiği Protestanlık daha çok bir kadınlar kilisesi durumuna geldi. Bu, kilisenin Avrupa'da siyasi denetimi ele geçirmesinden sonra kadınları manastırlara kapatmasının ters tepmesi demektir¹⁰. Kadınların kiliseye dönüşü ile birlikte, rahip ve papaz olabilmeleri yeniden ve daha kuvvetli olarak gündeme geldi. Kadınlara karşı tutumu çok uzun zamandan beri zaten olumsuz olan Katolik kilisesi hiyerarşik yapısı içinde ve mahallî kiliselerde kadınlara iktidar hakkı tanımadı. Kadınların, Katolik kilisesi hiyerarşisinde yer alabilmek için Vatikan'a yaptıkları başvurulara hep karşı çıktı. 1980'lerde birçok Katolik, Vatikan'ın fikir değiştirip kadınları rahip olarak alacağını umuyordu fakat Papa Jean Paul II, 1988'deki mektubunda kadın rahipler yaşayacağını yeniden onayladı.

Anglikan kilisesinin, bundan böyle kadınların da papaz olabileceği kararını alması ve otuz iki kadın papazın göreve başlayacağını açıklamasından sonra durum karıştı. 1989'da zenci bir kadın olan Barbara C. Harris, dünyanın ilk Episkopal rahibi oldu.

XX. yüzyılda Hıristiyan dünyasında feminist hareketlerin gelişmesiyle birlikte Hıristiyan tarihi ve teolojisi üzerine feminist yorumlar da gelişmeye başladı. Onlara göre feminizm, Mesih'in öğretisinde yer almaktadır fakat hiçbir zaman dinî bir kuvvet olarak kendini ortaya koymamıştır.

Hıristiyanlığın kadına, daha önceki kültürlerde görülmeyen bir statü kazandırdığı, erkekle kadın arasında ayırım olmadığını vurguladığı, evliliği bir sakrament haline getirmekle kutsallaştırdığı (Efessoslulara, 5/32), boşanmayı yasaklamak sûretiyle de evlilik müessesesine gereken önemi verdiği belirtilmektedir.

10 M. French, *Kadınlara Karşı Savaş*, İstanbul 1993, s. 103.

h. Kilise Hukukunda Kadın:

Tanrı önünde cinsiyetlerin eşitliğini tasdik ettikten (Tekvin, 3/28), Hıristiyan ailede kadının asaletini yeniden sağladıktan (I. Korintoslular, 7/3; Efesoslular, 5/25; Koloselilere Mektup, 3/19) sonra Pavlus, dinî hayatta kadınların tâbi olacakları kuralları belirlemiştir: Dua ettiğinde veya konuştuğunda başını örtecektir (I. Korintoslular, 11/4); Hıristiyan cemaatlerde sessizliğini koruyacaktır (I. Korintoslular, 14/34); onun görevi öğretmek değil dinlemektir (I. Tımoteos, 2/11). Pavlus'un belirlediği bu normlar kilisede, kadınların kimi kilise görevlerinden ve ibadetle ilgili işlerden uzaklaştırılması olarak anlaşılmıştır.

Bugün de kilise hukuku kadını birçok hukukî yetersizlikler ve eksikliklerle nitelermektedir.

1. Hz. Meryem:

Hıristiyanlık'ta kadın algısı denilince Hz. Meryem olgusunu ayrıca dikkate almak gerekmektedir. Çünkü o, İncillerde ön planda değilken daha sonraları ön plana çıkmış, ayrı bir kült objesi olmuş, theotokos olarak nitelendirilmiş, oğlu gibi semaya urûc ettiği kabul edilmiştir ve çeşitli zamanlarda insanlara görüldüğü kabul edilerek başlıca şefaahat aracı olarak algılanmaktadır.

İncillerde Hz. Meryem pek fazla ön planda değildir. Markos, İncili'nde Meryem'den sadece iki kez, buna karşılık Luka ve Yuhanna, da biraz daha fazla bahsedilmiştir. Matta ve Luka'da, İsa'nın çocukluğu ile ilgili bölümler dışında Meryem'den bahsedilmez. Luka İncili'nde Yûsuf ile nişanlı bâkire Meryem'e melek Cebrâil'in görünmesi, İsa'yı doğuracağını müjdelemesi, Meryem'in şaşkınlığı ve teslimiyeti, Beytlehem'de İsa'yı dünyaya getirmesi, kırk günlük iken ve on iki yaşına gelince, Yûsuf ile birlikte mâbede getirmesi bahis konusu edilir. Daha sonra Meryem âdeta sahneden çekilir. Yuhanna İncili'nde ise Meryem, Kana'daki düğünde, ayrıca çarımha gerilme esnasında görünmektedir.

Hz. İsa, annesi de dahil kadınlara "Ey kadın!" diye hitap eder. İsa, Kana'daki düğünde annesi Meryem'e, "Ey kadın! Buna karışmamalısın..." demektedir (Yuhanna, 2/4). O, Süleyman ve Yeremya gibi "An-

nem" demez. İsa Mesih halka konuşurken annesi ve kardeşleri gelirler. İsa'ya haber verildiğinde "Annem kimdir? Kardeşlerim kimlerdir?" der. Sonra elini öğrencilerine doğru uzatarak : "İşte annemle kardeşlerim!" der (Matta, 12/46-50). İsa Mesih'in tebliğ faaliyeti esnasında İncil yazarları Meryem'den, bu nakillerin dışında neredeyse hiç bahsetmezler.¹¹ Meryem son olarak çarmıhın dibinde görülür ve çarmıhtaki İsa, annesini havâri Yuhanna'ya emanet eder (Yuhanna, 19/25-27). Meryem'le ilgili son bilgi ise, İsa'nın semaya yükselmesinden sonra Meryem'in, havârilerle birlikte dua etmesidir (Resullerin İşleri, 1/14).

Pavlus, Meryem'den bir iki defa, adını da vermeden söz ederken, ilk kilise babalarının tutumu da buna yakındır. Ancak Meryem daha sonraları önem kazanır, üçüncü ekümenik konsilde (Efes, 431) ona theotokos (Tanrı doğuran) unvanı verilir, adına çeşitli yortular ihdas edilir. Meryem kültürünü tesis ederek Katolik kilisesi, putperest kültürteki ilâheler yerine kendi ilâhesi Meryem'i koyuyordu. Meryem, Kibebe, Afrodit, Venus, Artemis gibi ilâhelerin yerini almıştır.

Günümüzde Meryem kültürü Hıristiyan dünyada özellikle de Katoliklikte oldukça önemli bir yer tutmakta, çeşitli yerlerde Meryem'e ithaf edilen kiliseler bulunmakta ve Meryem'in, zaman zaman görüldüğüne inanılmaktadır.

Hıristiyanlık'ta Hz. Meryem'in, Havvâ'nın işlediği günaha keffâret olan İsa'yı, bir erkekle ilişkiye girmeksizin bâkire olarak doğurduğu kabul edilmektedir. Hıristiyan teolojisi insanlığı günaha sürükleyen bir kadın olduğunu, günahı kurtaracak olanın da bir kadın olması gerektiğini ileri sürmektedir.

Protestanlık ise Meryem'i, Katolikler gibi yüceltmez ve kutsallaştırılmasına karşı çıkarlar.

BAŞKAN – Prof. Dr. Ömer Faruk Harman'a teşekkür ediyoruz.

Çok kapsamlı tebliğ. Tabii hocamız tek başına konuşsa ancak sıgar onun anlatacakları. Özetlediği için teşekkür ederiz efendim.

11 H. Lesetre, "Marie, mere de Dieu", *Dictionnaire de la Bible*, Paris 1912, IV/I, 795-796.

Şunu da unutmamamız lâzım: Arkadaşlar, bütün Hıristiyan mezheplerinde aynı şey söz konusu değil; bazılarına göre Hz. Meryem bâkire değildir, zaten nişanlıydı, ondandır çocuk ve de sonra evlenmişlerdir onlar zaten, başka çocukları da olmuştur yani bütün Hıristiyan mezhepleri aynı fikirde değildir. Ben ilk defa karşılaştığım zaman böyle bir konuyla, Ankara İmam-Hatip Lisesi'ndeki arkadaşlarıma sormuştum, o zaman öğretilirdim. "Burada böyle diyorlar, nasıl olur, bize göre Meryem bâkireydi", falan. "Hocam, Allah, Meryem'i korumuştur", demez mi bana bir cevapta arkadaşlarımdan bir tanesi. "Allah, Meryem'i korudu", diyor. İlk öğretmenliğimde, ben bunu hem Hıristiyanlardan, hem Türklerden, Müslümanlardan işitmişimdir. Varın gayrısını siz düşünün efendim.

Prof. Dr. ÖMER FARUK HARMAN – Hocam, bir cümle ekleyebilir miyim?

Hz. Meryem, Hz. İsa'ya hamile kalışında nişanlısı Yûsuf ile, İncillere göre, Sen Joseph dediğimiz Yûsuf ile nişanlıydı. Bizim Hahambaşı İshak Halavey'e göre o dönemdeki nişanlılık evlilikten farksızdı. Ortaçağ Yahudiliği zaten Hz. İsa'yı "veled-i zina" diye niteler yani Yahudilere bu noktada, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi noktasında pek itibar etmemek lâzım.

Hz. Meryem Hz. İsa'yı babasız dünyaya getirdikten sonra evlendi mi Yûsuf'la, başka çocukları oldu mu? Genel yaygın kanaat, onun bekâretini ölünceye kadar sürdürdüğü noktasında. İncillerde, Hz. İsa'nın kardeşleri diye bahsedilen kişilerden söz edilir ama bu kardeşleri gerçekten biyolojik kardeşi midir? Hayır, genelde onun daha sonra da Yûsuf'la evlenmediğini ileri sürerler, kabul ederler, yaygın kanaat budur, onun din kardeşleri olduğunu ifade ederler.

Saygılar sunuyorum.

BAŞKAN – Evet, Katoliklerde özellikle böyle.

Şimdi efendim sıra Prof. Dr. Rıza Savaş arkadaşımızda. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden geliyorlar. "Câhiliye Döneminde Kadın Algısı" nı anlatacaklar bize.

Buyrun efendim.